

Een schuinse kijk op de recente Žižekhetze en het psychoanalyse-bashen in Vlaanderen

Jan De Vos

December 2011 was een topmaand voor de filosofen in Vlaanderen wiens hoofd-bezigheid bestaat uit het bekampen van de psychoanalyse. De passage van de Sloveense filosoof Slavoj Žižek in de Bozar in Brussel (28/11/11) was één van belangrijkste triggers. Of, als Žižek spuwt in Brussel – zijn speekselproductie is legendarisch – stormt het in Vlaanderen. In de opiniepagina's in de krant *De Standaard* en op de website *DeWereldMorgen.be* leidde woord tot wederwoord en werden de gekende stellingen ingenomen. Vooral de vakgroep filosofie en moraalwetenschappen van Universiteit Gent liet zich niet onbetuigd in het debat: in de Gentse groep is een deel mensen (vooral uit de traditie van de zogenoemde *continentale filosofie*) niet onsympathiek tegenover de psychoanalyse, terwijl een ander deel connecties heeft met de stokebrand Filip Buekens die aan de oorsprong lag van de recente controverse. Buekens had immers op de vooravond van Žižeks lezing in Brussel samen met Geerdt Magiels een opiniestuk in *De Standaard*

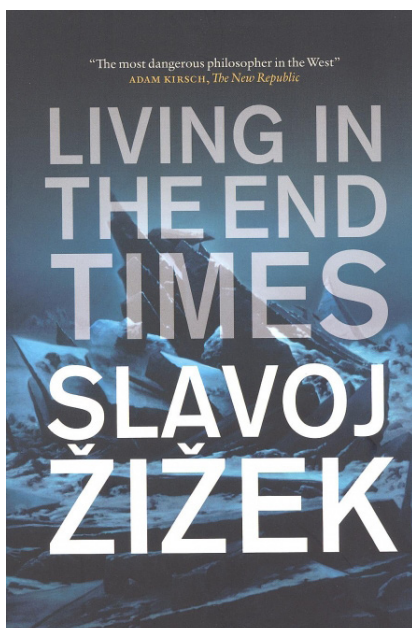
De hamvraag hier is of dit niet onvermijdelijk de psychoanalyse naar een politieke positie stuwt.

gepubliceerd onder de titel “Hoed u voor Slavoj Žižek – De donkere kantjes van een charlatan”. Meteen in de aanhef werden alle registers opengetrokken: “De ratenvanger van Hamelen leeft! En hij komt naar Bozar. Maandag 29 november zal in de uitverkochte Henri Leboeuf-zaal de intellectuele bourgeoisie zich aan de voeten vleien van de vermeende filosoof Slavoj Žižek. Deze intellectuele clown is een gevierd spreker van de Occupy-beweging en reist met zijn ‘vlijmscherpe analyses’ de wereld rond. Hij zal ook in Brussel de culturele elite op sleeptouw nemen met een verhaal over Europa, de financiële crisis, en de naderende apocalyps.”¹

Het merkwaardig platvloerse gehalte van deze uithaal deed zelfs gelijkstemde anti-Freudianen ongemakkelijk worden. Over het feit dat deze oefening in academisch scheldproza bol staat van gebrekkige argumentatie, goedkope retorische trucjes en spitsvondige insinuaties wil ik kort zijn²: als Žižek in de Bozar in Brussel zei, “who needs enemies with such friends” (i.v.m. zijn stelling dat in het antiracismediscours vaak een sluipend racisme te ontwaren valt), dan toont Buekens & Magiels dat ook de variant mogelijk is: “who needs friends with such enemies”? De in emoties gedrenkte argumentatie van Buekens en Magiels zal bij menigeen de wenkbrauwen hebben doen fronsen en de vraag doen ontstaan: wie is die Slavoj Žižek dan wel? Wel, vanuit een welwillend perspectief bekeken, is Žižek een uit Slovenië afkomstige, internationaal bekende filosoof die het Duits Idealisme in dialoog brengt met de psychoanalytische theorie. Zijn vernieuwende mix van Hegel, Lacan en Marx (re) politiseerde enerzijds de psychoanalyse

en actualiseerde anderzijds het gebruik van psychoanalyse in de ideologiekritiek. Bovendien, in een derde dialectische beweging, bracht Žižek zowel de psychoanalyse als de ideologiekritiek binnen in de cultuurwetenschappen (vooral in de film- en mediakritiek). Het is voornamelijk aan zijn bijdragen in dat laatste veld dat Žižek zijn ruime populariteit te danken heeft; zijn innovatieve en vaak controversiële psychoanalytische/ideologiekritische interpretaties van literatuur, film en alledaagse sociaal-culturele gegevenheden maakten hem zowel bekend als berucht bij een ruim publiek. Het feit tenslotte dat Žižek zich expliciet beroept op het Marxistische gedachtegoed en niet terugdeinst voor hete hangijzers (9/11, de financiële crisis, de rellen in London, de Occupy-beweging ...) maken hem bovendien tot een referentiepunt voor sommige linkse en progressieve middens en tot mikpunt van heftige kritiek (van zowel links als rechts).³

Om die extreme emotionele posities die Žižek uitlokt, te illustreren, verwijzen we naar Buekens die de heel precieze analyse maakte: “Het blijft intrigerend dat veel intellectuelen zo snel de pedalen verliezen als het om Freud, Lacan of Žižek gaat.” Inderdaad, het toch wel soms vreemde gedweep met Žižek kent een merkwaardige tegenhanger, hem driftig met de zweep proberen te lijf te gaan. Maar Buekens blijft vreemd genoeg doof voor zijn eigen pertinente opmerking: hij weigert zich af te vragen waarom hij zelf de pedalen verliest en zich laat gaan in een ordinair potje schelden. Buekens nam bovendien de wederwoorden van de Vlaamse psychoanalyse/Žižek-sympathizanten op zijn aanval niet echt serieus en zocht verder de controverse op, zijn tegenstanders beschuldigend van “conceptuele luchtkastelen”, “wartaal en feitelijke vergissingen”.⁴ Het is duidelijk,

Buekens & co hebben een queeste en ze weten bovendien heel goed dat de psychoanalytici en hun sympathisanten juist daar klaar zullen staan met beweringen zoals: *uw weerstand tegen de psychoanalyse zegt veel over u zelf!* Maar wordt hier niet iets duidelijk? Is het net niet in die positie dat Buekens zijn tegenstanders wil krijgen, hen uitdagend om zijn psychoanalyse-bashing Freudiaans of Lacaniaans te gaan duiden, zodat hij verder uit het anti-psychoanalytisch vaatje kan tappen? Immers, daar kan hij gemakkelijk de reacties pareren: had ik het niet gezegd, de psychoanalyse “biedt een denkkader dat alles begrijpelijk kan maken!”⁵

Klinische eigenaardigheden

Laat me juist daarom hier even in de door hem gespannen val trappen en niet inhoudelijk noch argumentatief in discussie gaan maar op een aantal *klinische* eigenaardigheden wijzen in Buekens’ versie van het wetenschappelijk debat. Een eerste voorbeeld: onlangs werkte Buekens met een aantal andere Vlaamse filosofen mee aan een theaterproductie waarin drie acteurs onvoorbereid minuten aan een stuk alles zeggen wat in hun hoofd opkomt⁶ – de vrije associatie weet u wel.⁷ In videofragmenten gaven de filosofen commentaar. Buekens’ bijdrage beperkte zich tot de stelling dat psychoanalytici in de woordenbrij natuurlijk allerlei betekenis zouden zien. Eigenlijk lag daar het zwaartepunt van Buekens’ bijdrage; zijn anti-psychoanalytisch discours moest volstaan als analyse. Overigens, wie een beetje vertrouwd is met de psychoanalyse, weet dat die eigenlijk niet op zoek gaat naar betekenis, maar naar de limiet daarvan, het punt waarop de betekenis op stuk loopt, waar we het even niet meer weten. Een tweede voorbeeld, Buekens maakt er blijkbaar een sport van om te infiltreren in psychoanalytische congressen. Hij stuurt paper-voorstellen op waaruit de organisatoren zijn antipsychoanalytische positie moeilijk kunnen afleiden, waarna hij, eens uitgenodigd op dergelijke congressen, iedereen verrast met zijn anti-psychoanalytisch discours.⁸ Het is moeilijk om daar niet een bizar kantje in te zien. Natuurlijk, op zich is er niets mis mee met het uitbouwen van een eigen positie tegenover die van anderen; in gebieden zoals de filosofie is dit zelfs een geijkte traditie. Maar als je een specifiek vakgebied met

een specifieke methode viseert, moet je wel beseffen dat je ten opzichte van mensen komt te staan die jouw pogingen om een heel studieterrain te bekritisieren niet echt serieus kunnen nemen wanneer je kritiek niet uitstijgt boven het verkondigen van een aantal gemeenplaatsen.⁹ Een derde en persoonlijk voorbeeld. Toen ik net begon te doctoreren ging ik naar een conferentie die een forum beloofde aan beginnende doctorandi om “in een vriendelijke atmosfeer” hun doctoraatsvoorstel toe te lichten.¹⁰ Buekens, één van de organisatoren en mij toen nog onbekend, nam tijdens mijn lezing vooraan plaats. In mijn titel had ik de naam Slavoj Žižek vermeld, hetgeen Buekens, nog voor ik begon, gniffelend maar duidelijk hoorbaar van enige denigrerende commentaren voorzag ten behoeve van zijn buurman. Na mijn lezing, mijn allereerste lezing in een academische context, verhief hij onmiddellijk zijn stem om mij iets duidelijk te maken: “emoties” – eigenlijk met moeite de zijne onder controle houdend – “zijn niets meer, maar dan ook niets meer dan hersenactiviteit, punt! De rest, dat zijn verhaaltjes!” Ietwat verbouwereerd bracht ik in dat verhalen voor mij wel degelijk een legitiem studieterrain zijn. Niet dat het veel effect had, Buekens is nu eenmaal de onverstoorbare vertegenwoordiger van een toch wel vreemde academische kruistocht tegen verhaaltjes, ondertussen blind blijvend voor het feit dat hij hiervoor stevast de oppositie van de psychoanalyse moet opzoeken. Laat het duidelijk zijn, mijn stelling is dat de psychoanalyse op zijn minst zelf een uiterst interessant en uitermate relevant (meta)verhaal is, alleen historisch al *incontournable* wat de kritiek op verhalen betreft. Alleen daarom moet je voor een gedegen en onderbouwde kritiek op het psychoanalytisch verhaal niet bij Buekens en co moet zijn. Daar ligt de kern van zaak en de inzet van het debat, voor de rest moeten we Buekens’ eigenaardigheden zoals het studentikoos infiltreren in psychoanalytisch congressen met een glimlach beantwoorden: voor de geijkte cliché-Freudiaanse verklaringen moet u elders terecht. Overigens is Buekens niet het enige voorbeeld van een dergelijk verwrongen en tegelijkertijd doorzichtig anti-Freudianisme; het bestond een Gentse filosoof te schrijven dat “een psycho-analyticus in essentie iemand is die je voor veel geld vragen stelt die je vrouw voor niks stelt”. Is dit niet vragen – als het al geen smeken

is – om een fikse psychoanalytische verklaring? Alsof de bewuste filosoof ongeduldig wacht tot iemand zou zeggen: “hm, je vergelijkt de psychoanalyse met je vrouw, wat zou dat te betekenen hebben?” Waarop het anti-psychoanalytisch mantra zou kunnen losbarsten: “immunisatiestrategie, immunisatiestrategie!”.

Schoonschrijverij

Maar kunnen we wel volstaan met bovenstaande klinische beschouwingen? Ik denk van niet. Er is iets in die recente lang uitgesponnen controverse dat ons noopt het Vlaamse psychoanalyse-bashen in een ruimere context te zien. Het feit bijvoorbeeld dat De Standaard met Joel De Ceulaer een redacteur in huis heeft die gebeten is om waar het maar kan een “front tegen Freud”¹¹ te openen is één zaak. Daarnaast moet je ook vaststellen dat sinds geruime tijd de opiniepagina’s in kranten steeds meer ruimte krijgen en de opinieredacties erop gebrand zijn om dagelijks botsende meningen en dito ego’s te brengen. Opiniemakers en academici met een zwak voor het zoetgevooisde en wel geschreven geweld zijn aldus vlug verleid. Maar sluiten de opiniepagina’s op die manier eigenlijk niet goed aan bij de specificiteit van het academisch bedrijf van de humane wetenschappen? Immers, het is onmiskenbaar dat in de humane wetenschappen een zekere schrijfvaardigheid onontbeerlijk is. Onlangs zag ik een aankondiging voor een post-doc functie aan een filosofisch departement waarin expliciet stond dat een vlotte pen een basisvereiste was. Wie in de humane wetenschappen opereert, weet het maar al te goed; zonder een scherpe, geslepen pen haal je geen doctoraat, publiceer je geen artikels en haal je geen project binnen. Let wel, deze schriftelijke vermogen zijn niet zonder relevantie. Al is goed schrijven in zekere mate een louter technische vaardigheid, daarnaast is het ontegensprekelijk dat iets begrijpen, iets analyseren of iets belichten in de humane wetenschappen rechtstreeks correleert met het “goede spreken” (om een Lacaniaanse term te gebruiken) en het goede schrijven. Of nog anders en scherper gesteld met een parafrase van Deleuze: een beetje humane wetenschapper moet toch wel de gave hebben om tegen de afgrond van het begrip aan te schrijven.¹² Dat er hier een literaire dimensie meespeelt valt niet te ontkennen,

denk bijvoorbeeld ook aan het feit dat Sigmund Freud in heel zijn carrière slechts één prijs kreeg voor zijn werk: een literaire (de Goethe-prijs).¹³ Vele humane wetenschappers en filosofen zijn dan ook niet gespeend van literaire ambities en wagen zich aan proza of poëzie. Maar, om terug te keren naar de zaak, is dit aspect van schoonschrijverij ook niet herkenbaar in het woord en wederwoord in de controverses rond Žižek en de psychoanalyse? De zoektocht naar de meest eloquente ippon, de finale kalligrafische uppercut of de ultieme (s)cryptische doodsteek was een constante in deze woordenstrijd. Hebben we hier niet een gevaarlijke mix van agressie en schrijversgenot en dat alles in een openbare publieke ruimte? Als het psychoanalytisch debat vooral een (te) lang uitgesponnen dovemansgesprek lijkt, dringt de conclusie zich op dat de ketting van repliek en wederreplik zich maar blijft ontspringen omdat alle partijen er zo veel schrijfplezier aan beleven. De verbale scud-raketten worden met veel voorogenieten gelanceerd – *hier zullen ze niet van terug hebben* – om dan te moeten vaststellen dat het zoveelste schot midscheeps dan toch voor de boeg belandde – *willen ze het dan echt niet snappen?* Lacans concepten-instrumentarium biedt hier overigens een goede term voor: *jouissance*: beide partijen denken de uiteindelijke waarheid te vissen maar lijken vooral gegrepen door een iets minder prozaïsch gegeven: het genot van het kleine gelijk. In al het retorisch geweld lijken voor- en tegenstanders van de psychoanalyse verblind door het ding dat het object van hun passie uitmaakt. Of zoals Žižek schrijft: “Het ding kan enkel verschijnen in zijn aftocht, als de obscure Grond die onze activiteit motiveert, maar dat verdwijnt in het moment dat we het in zijn positieve ontologische consistentie proberen te grijpen.”¹⁴

Noch de psychoanalyse-afficionados noch de psychoanalyse-bashers kunnen volledig hun object van passie vatten; hun onvermogen om hun tegenstanders te overtuigen verbergt vooral de onmogelijkheid om zichzelf te overtuigen van een rationele keuze voor of tegen de zaak waarvoor/ waartegen ze vechten. Misschien moeten we hierin de dialectiek zien: niet in het cliché van een alles overkoepelende synthese, maar een dialectiek zoals Lacan en Žižek die begrijpen: de *Aufhebung* als het moment waar de miskende waarheid van

Slavoj Žižek

beide theses verschijnt. Terwijl kamp A het onbegrip van kamp B als het zoveelste bewijs van haar gelijk aanziet, ontmoet het juist daar het ontbreken van elke grond die de eigen positie zou moeten schragen.

Het psycho-politieke pivotpunt

Maar neem ik hier geen metapositie in, me boven het hele gekrakeel wanend? Laat het op zijn minst duidelijk zijn: ik stel dat als er mogelijkheden zijn om de non-discussie dialectisch te overstijgen dat deze in de psychoanalyse liggen. Voilà, ziedaar het punt dat Buekens zou bekritisseren als het claimen van “een denkkader dat alles begrijpelijk kan maken!”¹⁵ Maar moet juist een denken niet altijd die ambitie hebben het universele te betrachten? Immers waar het denken niet dat ultieme doel viseert, dreigt het zichzelf te reduceren tot een louter instrumentele en inzetbare kennistechnologie. Alleen een volledig engagement ten aanzien van het universele opent een echte denkruimte. Wat Žižek omschrijft als “het partizaanse/partiële karakter van kennis”¹⁶ wordt hier ten volle duidelijk. Of anders gesteld, het denken overstijgt zowel het naïef objectivisme als het relativisme waar het niet terugdeinst om de waarheid als een perspectief te zien.

De hamvraag hier is of dit niet onvermijdelijk de psychoanalyse naar een politieke positie stuwt. Dit lijkt me immers de centrale inzet van Slavoj Žižek. Zijn grootste verdienste is misschien dan ook dat hij aantoont dat, om het met een boutade te

stellen, de eenentwintigste-eeuwse psychoanalyse politiek zal zijn, of niet zal zijn. Let wel, Žižek heeft altijd afstand genomen van de mislukkingen van het Freudo-Marxisme, benadrukkend dat daar de psychoanalyse verkeerdelijk is ingezet om de subjectieve factor van de politieke strijd te begrijpen en zo enkel fungeerde als een soort van ersatz van een echte politieke analyse.¹⁷ Het lijkt me duidelijk dat als psychoanalyse en politiek twee velden zijn die uitermate relevant zijn voor elkaar, er tevens goede redenen zijn om te argumenteren dat psychoanalyse en ideologie(kritiek) elkaar fundamenteel en structureel uitsluiten. Als je bijvoorbeeld gedreven zou worden om vanuit de klinische praktijk van de psychoanalyse het woord op te nemen in een politieke context, dan betreed je een veld waar het goud van de psychoanalyse tot iets ander verwordt, of nog anders gesteld: op dat moment zal je een echte politieke analyse moeten maken. Op dezelfde manier: politiek of ideologiekritiek zijn niet zomaar te importeren naar de spreekkamer van de psychoanalyse: ook daar moet de analyse om het zo te zeggen opnieuw worden gemaakt. Het is juist dit spanningsveld, dat onmogelijk pivot-punt dat een Žižek op zijn best steeds probeert naar boven te halen en te omcirkelen.

Is het niet die finesse van de Žižekiaanse benadering die grotendeels verloren ging in de plooiën van het debat in Vlaanderen? Niettegenstaande sommige protagonisten de politieke dimensie op de agenda hebben

proberen te houden, heeft vooral het Gentse debat apolitieke vaarwateren opgezocht in een eerder steriele wetenschapsfilosofische welles/nietesdiscussies. Daarbij werd vooral gefocust op de verhouding van de psychoanalyse tot de academische psychologie en de mainstream psychotherapieën. En hier verschijnt een derde, niet altijd geëxpliciteerde speler op het toneel, namelijk de psy-wetenschap. Zie dan hoe Maarten Boudry onproblematisch en kritiekloos de psychoanalyse wil inwisselen voor goede psychologie: “Deze onkwetsbaarheid voor empirie in de brede zin – niet voor directe experimentele weerlegging, zoals de ondertekenaars me in de schoenen schuiven – is het echte pijnpunt van psychoanalytische constructen, een ziekbed waarin bona fide psychologische concepten zich niet bevinden.”¹⁸

Op zijn minst is er weinig serieuze kritiek en ondervraging van de psy-wetenschappen en -praktijken uit de zogenoemde sceptische hoek; zij nemen voornamelijk de psychoanalyse onder vuur. Zoals de psychoanalytici Desmet, Verhaeghe en Vanheule het reeds opmerkten, het is merkwaardig hoe de kritische wetenschapsfilosofen cruciale problemen in de geestelijke gezondheidszorg (de overfarmacologisering, de psychiatrische overclassificatie) links laten liggen.¹⁹ Het probleem is dus niet de kritiek dat de psychoanalyse een problematische theorie en discipline is (dat is ze per definitie), het probleem is dat de huidige criticasters terugdeinzen voor een ware diagnose van het psy-veld waar ze kost wat kost hoog willen houden dat, in de plaats van die vermaledijde psychoanalyse, een echte, bonafide, empiriegetrouwe psychologie mogelijk is. De psychoanalyse lijkt dan in hun ogen een uitwas, een parasiet die zo vlug mogelijk verwijderd moet worden om de integriteit van de psy-wetenschappen, en zo van de

wetenschappen in hun geheel, te herstellen.²⁰ Dat ze daarvoor moeten kiezen om het gat af te dekken met een onwrikbaar geloof in de mogelijkheid van de psychologie kan per definitie niet ondervraagd worden in hun visie op wetenschappen, in hun *ideologische* constructie van wat wetenschap is. Zou de echte horror dan ook niet zijn dat dit wat Boudry en anderen voor “bona fide” psychologie houden, vooral de stoplap moet zijn voor het feit dat ook de harde wetenschap zich ook niet zomaar laat vangen in directe experimentele weerlegging en haar verhouding tot de empirie iets complexer is? De moderne subjectiviteit die de psy-wetenschappen onder hun hoed nemen, zou wel eens in al haar complexiteit het centrale probleem zijn van de moderne wetenschappen zelf. Laat me dit zo argumenteren: het gevolg van de potentieel allesomvattende objectivering van de wetenschappen is dat ze het enigma van de subjectiviteit²¹ genereert (wat is het een subject te zijn als potentieel alles chemisch, biologisch en mechanisch geobjectiveerd kan worden). Op die manier is subjectiviteit niet alleen het vluchtpunt van de moderne wetenschap, maar ook haar potentieel zwart gat waar elke poging tot empirische domesticatie moet op stuk lopen. Terwijl de psychologie in haar geschiedenis en genealogie een poging is om die afgrondelijke basis voor de moderne subjectiviteit via dezelfde objectivering te dempen, kan Freuds psychoanalyse gezien worden als de eerste serieuze en grondige (maar tevens ook niet onproblematische) onderneming om net die impasse zelf als constituerend te zien voor het moderne subject. Daarom zijn alle pogingen in het huidig debat om de anti-psychoanalytische kritiek te weerleggen op basis van psychologische onderzoeken en experimenten eigenlijk naast de kwestie. Meer nog, ze bestendigen het schijngevecht en legitimeren verder het vijandsbeeld van de anti-psychoanalytelobby. Het is in die optiek dat ik er voor pleit om de Lacaniaanse traditie, de psychoanalyse te zien als een fundamentele kritiek van de psychologie – het ondervragen van de mogelijkhedenvoorwaarden van de psychologie – te revitaliseren. Is het immers vandaag de dag niet overduidelijk dat we van doen hebben met een psychologie die geen psychologie meer is? Psychologen lopen niet hoog op met de psyche; denk maar aan

hoe de grootste pleitbezorgers van ADHD, de psychologen, er onophoudelijk op hameren dat het een “neurologische stoornis” betreft, neurobiologisch en genetisch bepaald is. *ADHD is niet psychisch*, zo luidt het telkens opnieuw. Psychologen zoeken meer en meer allianties met de neurowetenschappen en steken waar het kan een voet tussen de deur van het labo. Het voorzetsel “neuro” wordt langzamerhand een universele passe-partout om zich een legitimiteit aan te meten, over impasses heen te springen en discussies lam te leggen. Neuropsychologie, neuro-economie, neuropolitiek en, natuurlijk, neurofilosofie: het filosoferen zelf wordt iets wat we aan de kinderen overlaten. Merkwaardige parallel tussen de faculteiten psychologie en filosofie: de doodgravers van de eigen discipline vind je in de gelederen zelf.

In die optiek is de psychoanalyzediscussie in Gent, hoewel ze vaak op verkeerde gronden gevoerd wordt, cruciaal. Immers als Hardt en Negri stellen dat in een post-Fordistische economie de non-materiële productie en directe uitwisseling van subjectiviteit en sociale relaties centraal staan, dan is het duidelijk dat biopolitiek een neuropsychopolitiek wordt. Zoals ik het elders stelde: de huidige psychologie zonder psyche blijkt telkens weer de ideale meid te zijn van het neoliberale discours en haar praktijken (De Vos, 2011). Dit is het psychopolitieke pivotpunt: de psychoanalyse is (potentieel) de enige theorie die de psyche een plaats wil geven. Zij die allergisch zijn aan de psyche en haar subversieve dimensie nemen haar terecht in het vizier. Buekens en co vallen de psychoanalyse net aan op haar psychopolitieke kern, haar *skandalon* van de psyche, datgene waar de huidige mainstreampsychologie en -filosofie voor op de vlucht gaan.

Conclusies

“Blijkbaar hebt u geen enkel idee van dat gene wat Žižek ons vertelt.”

“U bedient zich van plat populisme en trapt maar waar in het rond - voor alle duidelijkheid: zonder potten te breken!”

“... de toon van u reactie doet me vermoeden dat u Žižek als een heilige beschouwt, waardoor u wat verblind raakt. Het is u

vergeven, er zijn zo van die geloofsystemen waarvan men zich moeilijk bevrijden kan.”

Cliff Beeckman@jdceulaer: “ [...] weet niet van ophouden. Ik word stilaan moe van z’n hysterisch geraaskal.”

“Maar laten we eens eerst nadenken hoeveel Žižek verdient om overal ter wereld mist te spuiten. Ik vraag me in ieder geval af wat hij met al dat geld doet. Gaat het naar de hoeren of naar een onbekende ranch waar hij zijn anti-kapitalistische boeken in alle stilte kan schrijven?”

Internetfora, Facebook en Twitter zijn vandaag de dag een essentieel facet van het publieke forum en als “de verruwing van de zeden” ergens van toepassing op is, is het daar wel. Gijs van Oenen spreekt in dit verband over een “nieuw gevonden mondigheid” die “leidde tot een verruwing van de publieke discussie, waarin boosheid, belediging en verontwaardiging om de voorrang strijden.”²² Maar als al die wisecracking, verbale bravoure en elektronisch alfa-gedrag eigenlijk al gehanteerd wordt door de academici zelf, kunnen we dan wel het recht opeisen om het moddergooien op internetfora academisch (filosofisch, psychologisch) te verklaren? Als de grote mensen elkaar uitschelden dan doen de kinderen hen na op de speelplaats van de internetfora. Zowaar een oedipale verklaring! Laten we het er op houden dat wat op die internetfora gebeurt, een afspiegeling is van ons eigen academisch bedrijf. Iedereen heeft een mening over alles en staat klaar de andere op zijn (denk)fouten te wijzen: is dit niet ook de kern van academia? Zie ook hoe de internauten zich stevast beroepen op onderzoek en wetenschappelijke experimenten om de ander op zijn plaats te zetten. Het geweld dat we op de hedendaagse fora zien, is uitiem het onze. Ook het innemen van een meta-standpunt, door bijvoorbeeld bedachtzaam te antwoorden op andermans verbaal geweld, is academici niet onbekend (waarde collega, het is u wellicht ontgaan dat onderzoek heeft uitgewezen dat ...): daar kan men zich de ultieme meester tonen, verheven boven alle krakeel. Het is die finale analyse die we allen, leek en academicus, ambiëren. Na de zoveelste analyse, commentaar op een andere commentaar, staan we paraat om de discussie af te sluiten: *jullie denken dat het zo in elkaar zit, maar nee, mis poes, eigenlijk zit het zo in*

elkaar, punt uit. En dan is het onbehagen, dat dit laatste woord toch niet iedereen verbouwereerd achterlaat en weer een resem van replieken uitlokt, het gedeelde lot van academicus en internaut. De commentaren stapelen zich op, de onmacht groeit, de dialoog werkt niet, argumenteren heeft geen zin. Soms klinkt daar dan het verlangen door naar een ultieme scheidsrechter, iemand die het eindeloos doordraaien zou doen stoppen en een halt toeroepen aan de grondenloosheid. Misschien is dit ook waarom Žižek velen kregelmatig maakt: hij doet er immers meestal nog een derde stap bovenop: *jullie denken dat het zo in elkaar zit, maar wat als het nu eens allemaal neer komt op ...* – en daar gaat hij dan eventjes over door om dan het roer nog eens om te gooien – *maar eigenlijk zit het misschien nog anders in elkaar.* Maar een Žižek op zijn best slaagt daar een dialectische beweging te maken. Laten we dit zo voorstellen: in het traditionele schema vertrekt men van een probleem, een gegeven X. Hiertegenover wordt een verklaring/oplossing A geformuleerd. Daar plaatst dan de opposant een alternatieve verklaring die, omdat ze ontstaat in oppositie met A, een niet-A is: *u denkt dat X zo in elkaar zit (A), maar eigenlijk zit het zo in elkaar (niet-A).* De dialectische *Aufhebung* gaat dan niet over het aantonen dat X geen van beide is (A of niet-A) maar een B die dichter bij de empirische X zou liggen, maar over het feit dat X zelf het fundamenteel antagonisme uitmaakt van de oppositie A/niet-A. Of, toegepast op ons thema: ten aanzien van de door de anti-psychoanalytelobby voorgestelde oppositie tussen de “bonafide psychologie” (A) en de psychoanalyse (niet-A) kan de mainstream wetenschapsfilosofie (B) niet de ultieme scheidsrechter zijn. Immers wat die wetenschapsfilosofie mist is dat in de oppositie tussen de psychologie en de psychoanalyse al iets gearticuleerd wordt dat in laatste instantie het probleem reflecteert van de moderne wetenschappen en van de moderniteit op zich (X). Ik hoop te hebben aangetoond dat het probleem van psychopolitieke aard is: of nog wetenschapsfilosofie is psycho-politieke filosofie.

Noten:

¹ Filip Buekens en Geert Magiels, “Hoed u voor Slavoj Žižek – De donkere kantjes van een charlatan (opiniebijdrage)” *De Standaard* zaterdag

26 november 2011, <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=VF3IR2TO>

² Voor meer hierover zie bijvoorbeeld Dominiek Hoens precieze repliek op Buekens & Magiels: Dominiek Hoens, “Het kind en het badwater van Slavoj Žižek”, *De Standaard* maandag 28 november 2011, <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=2S3IS0LJ>.

³ Dit alles dreigt het ambitieus en geëngageerd filosofisch project van Žižek naar de achtergrond te verdringen, maar dit is voer voor een andere discussie.

⁴ Jeroen Hopster, “Opschudding onder Gentse wetenschapsfilosofen”, (2012), <http://www.filosofiemagazine.nl/nl/nieuws/17779/opschudding-onder-gentse-wetenschapsfilosofen.html>.

⁵ Filip Buekens, “De val van de psychoanalyse (opiniebijdrage)”, *De Standaard* donderdag 15 december 2011, <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=9F3JI331>.

⁶ Turning, turning. A choreography of thoughts. <http://www.youtube.com/watch?v=2w7PSqII1sg>

⁷ Meer dan een echo naar de psychoanalytische “vrije associatie” is het theaterstuk niet, immers de hand van de regisseur is duidelijk waar de acteurs zichzelf duidelijk oplegden nooit lang bij één gedachte te blijven hangen, hetgeen iets anders oplevert dan de vrije associatie in een psychoanalytische sessie.

⁸ Buekens, M. & Boudry, M. “Obscured by Lacanian Clouds? Some Remarks On An Epistemic Defence Mechanism” – *Psychoanalysis, Culture and Society* – Middlesex University – 5th June 2010

⁹ Als Buekens en Boudry echt willen weten welke reacties hun missionarisch werk uitlokt is hier alvast een getuigenis van iemand die hun sessie op een psychoanalytische congress bijwoonde: “I thought it cheap – very simplistic, vulgar empiricist denunciations of Lacan, in the vein of Sokal and Brincmont. They were largely ignored, but seemed very satisfied with themselves!” (persoonlijke e-mail)

¹⁰ http://www.tvs.ua.ac.be/main.aspx?c=*WIJSBEG&n=68930&ct=65724&e=178537&p=true

¹¹ Joël De Ceulaer, “Is psychoanalyse een pseudowetenschap? Het front tegen Freud”, *De Standaard* zaterdag 03 december (2011), <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=3J3JI0H>.

¹² Gilles Deleuze: “Men schrijft op louter het puntje van het weten, op het uiterste puntje dat ons weten scheidt van het niet-weten, en dat het een doet overgaan in het ander.”

¹³ Dit maakt dan ook dat het vertalen van werk uit de humane wetenschappen geen sinecure is; redeneercomplexen zijn niet altijd

transfereerbaar tussen verschillende talen omwille van de literaire component.

¹⁴ “The Thing can only appear in its retreat, as the obscure Ground which motivates our activity, but which dissipates in the moment that we endeavor to grasp it in its positive ontological consistency” Slavoj Žižek, *The indivisible remainder: An essay on Schelling and related matters* (London: Verso, 1996). 96.

¹⁵ Buekens, “De val van de psychoanalyse (opiniebijdrage)”.

¹⁶ “So when Nietzsche affirms that truth is a perspective, this assertion is to be read together with Lenin’s notion of the partisan/partial character of knowledge (the (in)famous partij’nost): in a class society, ‘true’ objective knowledge is possible only from the ‘interested’ revolutionary standpoint. This means neither an epistemologically ‘naïve’ reliance on the ‘objective knowledge’ available when we get rid of our partial prejudices and preconceptions, and adopt a “neutral” view, nor the (complementary) relativist view that there is no ultimate truth, only multiple subjective perspectives. Both terms have to be fully asserted: there is, among the multitude of opinions, a true knowledge, and this knowledge is accessible only from an ‘interested’ partial position.” Slavoj Žižek, *The Puppet and the Dwarf* (Cambridge, MA: MIT Press, 2003). 79.

¹⁷ *In defense of lost causes* (London: Verso Books, 2009). 331.

¹⁸ Maarten Boudry, “Een deur die plots openvalt: over schaduwboxen met stropoppen”, maandag 2 januari 2012, <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/01/02/een-deur-die-plots-openvalt-over-schaduwboxen-met-stropoppen>.

¹⁹ Mattias Desmet, Paul Verhaeghe, en Stijn Vanheule, “Over pseudowetenschappelijke kritiek. Een beknopte reactie op ‘Pseudowetenschap in academia’ van Griet Vandermassen”, *De Geus* 43, no. 9 (2011).

²⁰ Zie dan Griet Vandermassens aanval op het feit dat er een psychoanalytische leerstoel is aan de faculteit psychologie van de Gentse universiteit. Griet Vandermassen, “Pseudowetenschap in Academia.” *De Geus* 43, no. 8 (2011).

²¹ De term “het enigma van de subjectiviteit” ontleen ik aan Edmund Husserl, *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology: An introduction to phenomenological philosophy*, trans. David Carr (Evanston: Northwestern University Press, 1970).

²² G. Van Oenen, “Interpassiviteit en de behoefte aan nieuw gezag”, *Algemeen Nederlands tijdschrift voor wijsbegeerte* 103, no. 1 (2011).